

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il
www.facebook.com/groups/cracowassociation
בנק איגוד סניף 079 חשבון 2167/89

גליון 185 יולי 2022 תמוז-אב תשפ"ב

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

אודות הארגון קרקוב עד 1939 קרקוב הכבושה אישים ועדויות בטאונים מאגרי מידע צור קשר מדיה

מאגרי מידע באתר של ארגון יוצאי קרקוב

העלמין היה פעיל עד שנת 1800, וכשהתמלא ולא ניתן היה לקבור בו עוד את מתי הקהילה, נפתח בית העלמין "החדש" ברחוב מיודובה.

בתקופת מלחמת העולם השנייה נהרס בית העלמין כמעט לחלוטין, ורק כתריסר מצבות נותרו על עומדן. במהלך השנים שלאחר המלחמה הוצבו למעלה מ-700 מצבות במקומן ועברו תהליך של שיפוץ. בתל שנמצא משמאל קבורות עוד מצבות רבות נוספות.

מצבות שתועדו בית העלמין "החדש" ברחוב מיודובה

בית העלמין ברחוב מיודובה (Miodowa) נפתח לקבורה בשנת 1800 והוא פעיל עד עצם הימים האלה. בשנת 1932 נפתח בית עלמין ליהודי קהילת קרקוב בפודגוז'ה, אולם בית עלמין זה נחרב כולו ועליו נבנה, על פי הוראת הכובש הגרמני, מחנה עבודת הכפייה/ריכוז פלשוב.

בתחילת שנות האלפיים תועדו למעלה מ-7,000 מצבות בבית העלמין "החדש" שהיו במקום, והן מתפרסמות באתר. לא ניתן היה לציין את מיקום המצבה (גוש, חלקה, שורה).

"רשימת שינדלר" מאפריל 1945

בסתיו 1944 החל חיסול מחנה הריכוז פלשוב וכ-20,000 יהודים אסירי המחנה נשלחו למחנות אחרים ולהשמדה. כ-1,100 אחרים נכללו ב"רשימת שינדלר" - 801 גברים ו-297 נשים - והם יועדו להעברה במפעל שהקים אוסקר שינדלר בברלין.

הרשימה המקורית הוכנה, ככל הנראה, בחודש אוקטובר 1944 ועקבותיה אבדו. הרשימה שבמאגר היא רשימת "המצאיי" של האסירים שהיו במחנה ברינליץ ב-18 באפריל 1945, כשבועיים לפני השחרור, ונכללים בה גם האסירים היהודיים ששרדו מהמשלוח ברכבת ממחנה גולשוב הסמוך לאושוויץ. הרשימה כוללת את שם המשפחה, השם הפרטי ותאריך הלידה.

לאתר האינטרנט של הארגון www.cracow.org.il התווספו 6 מאגרי מידע, בהם מתועדים למעלה מ-20,000 שמות של יהודים שהיו בקרקוב. מאגרי מידע אלה עשויים להרחיב את המידע למי שמתעניין בחייהם וגורלם של בני משפחתו וקרוביו. בכל המאגרים אפשר לאתר לפי שמות בלועזית, ובחלקם גם לפי שמות בעברית.

יהודים בעלי בתים בקרקוב

במחצית שנות ה-30 של המאה ה-20 התפרסמה בקרקוב רשימת של כל בעלי בתים בעיר, לפי הכתובת. הרשימה שבמאגר כוללת את שמותיהם של יהודים הרשומים בטאבו כבעלים בנכס ואת כתובת הנכס. ברשימה כ-2,300 שמות לפי א-ב לועזי.

סטודנטים יהודיים באוניברסיטה היגלונית

בשנים 1910-1939 למדו בפקולטות למשפטים, רפואה ופילוסופיה באוניברסיטה היגלונית של קרקוב כ-10,000 סטודנטים יהודיים. ברשימה שמות הסטודנטים לפי א-ב לועזי, עיר לידה, שנת תחילת הלימודים והפקולטה.

רשימת מבקשי אישור שהייה בגטו קרקוב

על מנת להמשיך ולהתגורר בגטו קרקוב נדרשו היהודים להוכיח את נחיצותם כעובדים חיוניים ולהשיג אישור שהייה (Kennkarte) בגטו. המאגר כולל למעלה מ-14,000 שמות - שם פרטי, שם משפחה, שם לפני הנישואין וכתובת - של יהודים שביקשו להשאר בגטו קרקוב. חלק מהשמות עשויים להופיע ביותר מכתובת אחת.

מצבות בבית העלמין "הישן" הרמ"א

בית העלמין הצמוד לבית הכנסת של הרמ"א (ר' משה איסרליש) ברחוב שרוקה (Szeroka) נפתח לקבורה בשנת 1552 והוא מהעתיקים ביותר שנשתמרו בפולין. בית

עדותו של קלמן המר

קלמן המר היה חניך תנועת "עקיבא" בקרקוב ואחד מחברי ה"ארגון הלוחם". כשנה לפני הגעתו לבודפשט חי בבוכניה, משם עבר ב-13 באוגוסט את הגבול לסלובקיה, והגיע לבודפשט ב-6 בספטמבר 1943. עדותו של קלמן המר נרשמה בגרמנית בבודפשט ב-14 בספטמבר 1943, ותורגמה לעברית על ידי **ברוך יחיאלי**:

"כאשר ראינו לפני שנתיים שמצבם של יהודי פולין חסר תקווה, התאספנו כדי לדון במצב החדש הזה. אז היו לנו עדיין קבוצות הכשרה בטומשוב מזובייצקי, בוורשא ובקילצה ליד בוכניה. חשבנו אז שנוכל לעבור את המלחמה הזאת כי חשבנו שהמלחמה תהיה קצרה, וגם הגוינט עזר לנו מאוד.

התנאים הורעו בהתמדה וחיפשנו דרכים לעזרה עצמית. הכרנו את הארגון הפולני פ.פ.ר, איתו עבדנו זמן רב, בעיקר מסיבות טקטיות כדי לעזור ליהודים בגטו. אך הארגון היה מפוצל: היו יהודים ופולנים לחוד, היו קבוצות פוליטיות נפרדות מאלה היהודיות.

התארגנו בחמישיות. לכל קבוצה היה מנחה. קבוצה אחת לא הכירה את השנייה. המדריכים גם הם חולקו באותו אופן, וכך עד למעלה, למרכז. סידרתי לי נירות אריים והייתי למקשר בין ורשה וקרקוב. בעבודתנו עם הארגון הפולני התנסינו ברעות מרות. הארגון אמנם עזר לנו ברכישת נירות אריים, אבל ניצל אותנו בכל דרך אפשרית. כאשר פולנים נתפסו במבצעים הכי מסוכנים ובלתי הגיוניים, לקח הארגון חברים משלנו ובגד בהם.

הקבלה לחברות בארגון נעשתה בטקס חגיגי בקרקוב, בחדר מיועד לזה. כל חבר שהתקבל נשבע לחיים ולמוות במלחמה נגד הגרמנים. הושבעו בנוכחות פולנים בשפה העברית.

גירושים: כאשר ביוני ויולי החלו הגירושים ראינו שהכל אבוד, והתחלנו בארגון הפלוגות ביתר קפדנות. קנינו נשק מהאוכלוסיה ומה-פ.פ.ר. כשהיו מעצרים המוניים הצילו החברים את עצמם דרך תעלות, אותן הכירו עוד לפני כן וכמה מהן הובילו אל מחוץ לעיר. מאיתנו השתתף בארגון ובעבודה אהרון דולק ליבסקינד.

התנהגות הפולנים גרמה לכך שהפרדנו את ארגוננו מזה של הפולנים ויצרנו את "החלוץ הלוחם". בארגון זה השתתפו כל הארגונים החלוציים: השומר הצעיר, עקיבא, מזרחי, החלוץ. ריכזנו את פעילותנו בבריחה דרך התעלות ודאגה לבורחים בשעת הבריחה, כי לצערנו היו פרובוקטורים יהודים רבים, עליהם התנפלנו והפסקנו את פעילותם.

עיתון: מאוחר יותר התחלנו בהוצאת שבועון בשם "החלוץ הלוחם" שהופיע בכל יום שישי ב-250 עותקים, כל אחד 10 דפים מודפסים במכונת כתיבה. שלחנו את העיתונים לגטאות השונים, והפצנו אותם בין הקבוצות של "החלוץ הלוחם". העיתון דיווח על מעשי חבלה והתקפות ופרסם שמות של פרובוקטורים פולנים ויהודים מהמשטרה היהודית. בנוסף עסק העיתון בבעיות שבגטו, והיו מאמרים פוליטיים וחדשות מארץ-ישראל אותן קיבלנו משוויץ. במיוחד דנו בשאלת האחריות של אותם האנשים שהצילו את עצמם בבריחה, באחריותם על אלה ששארו במחנות, ובגלל בריחות אלה לא פעם נורו הנשארים למוות, כנקמה. המונים נורו כך.

חיילים גרמנים ליד שער הכניסה לגטו

הקשרים שלנו הפיצו את העיתון בכל הערים שבהן היה עדיין מרכז יהודי, בגטאות, במחנות וכו'. בו בזמן לקחנו את העבודה בידינו.

גם בוורשה התארגנו בחמישיות שחולקו בנקודות שונות בעיר כדי להכין את המרי. ידענו את תוצאות ההאבקות, ידענו שאין לנו סיכוי, אך חשוב היה לנו ההד שתעורר ההתנגדות נגד הגרמנים בציבור בפולין ובעולם כולו.

כך עסקו אנשינו קודם כל בהמתת גרמנים בירה, עד שבינואר ארגנו התנפלויות, התקפות על פרובוקטורים פולנים וגרמנים ועל אנטישמים ידועים. אל תוך בית קפה גרמני השלכנו ארגזים עם חומר נפץ. איש לבוש מדים הכניס חומר נפץ אל תוך בית הקולנוע הגרמני "אורניה". ירינו למוות באנשי משטרה גרמניים מבית הסוהר מונטלופיך שבעיר. בעיה קשה הייתה השגת הכספים. התקפנו זרים עשירים מחו"ל. פעם לבשנו מדים של גרמנים, כאילו היינו אנשי מחלקת מטבע זר, החרמנו כספים ודברי חן יקרים. פעם אחרת הייתה לאחד מאנשינו תעודה שמאפשרת לו להחרים רכוש יהודי וכו'.

מאוחר יותר יצאנו אל היערות ואז התחילו מעשי חבלה תדירים, במיוחד פיצוצים בנתיבות הרכבות. את אלה ביצענו כך: במשך לילות אחדים השקפנו על שני מקומות שבדרך פסי הרכבת, רשמנו במפה שתי נקודות עליהן דיווחנו למרכז לשם אישור. במרכז עברו על התוכנית, השלימו או שיפצו, לבסוף נשלח לנו חומר נוסף או אנשי מקצוע לרשותנו, ורק הסכמתו של המרכז יכולה הייתה לאפשר ביצוע של משימה כזאת. בזה עסקנו עד ינואר.

בראשית ינואר נעצרו שניים מחברינו - ויינמן ואדק ליפשיץ. על סמך ההודאות שלהם נתגלו מקומות רבים בקרקוב. החלו מעצרים, התקפות על מקומות שונים. אחרי התנגדות נפלו חלל אז: אהרון ליבסקינד (נורה "תוך בריחה"), שמעון דרנגר, גוסטה דרנגר, לאבאן מורשה. הנקה שפיצר, אדווין וויס, חנה שטרנליכט, משה שפרינגר נעצרו. בנוסף עצרו את הופרט, אלוה לאפה, סבינה וולקן, מינה ליבסקינד ושימל לוסגרטן. השאר נשארו ביער, אבל נוצר תוהו ובוהו בכל העבודה.

(המשך בעמוד הבא)

עדותו של קלמן המר (המשך)

בתחילה היו האנשים בגטו ב' (זה הגטו שלא היה בחשבון כמחנה עבודה) ומאוחר יותר היו הם ביערות בסביבת בוכניה. לאט החלו שוב לעבודה. ראשית נוצר קשר עם ורשה, אליה שלחנו כספים. בראשית מאי שוב התחלנו להוציא את העיתון "החלוץ הלוחם" שהפצנו בסדנה באופטימה, מדריטש, טרנוב, רייסטוף וגם בפשמישל וליד יסלו. כך רצינו לחדש את הקשר עם כל המחנות וזה נתקיים גם נתגשם.

מאמצע אפריל עד היום פוצצנו 11 פעמים את מסילות הברזל שבין קרקוב ולמברג משם הובלו חיילים לחזית. ברוב המקרים הצלחנו לרוב ברכבות אספקה, פעם נשפכו מתוך הקרונות בקבוקים מלאי אלכוהול וקוניאק, פעם אחרת טבק בתחת פודלנצה.

עבדנו בעיקר במסלול טרנוב-בוכניה במחלבה גדולה הרסנו את כל המכוניות, גם ביצענו מעשי חבלה קטנים בבתי חרושת, במחנות, לעיתים קרובות שלחנו מכתבי איום אל שוטרים משגיחים.

כך גם גמרנו את המסית היהודי הנודע אדק ליפשיץ שהגיע כפועל לבוכניה, עם המלצות מהגסטפו ביקר בגטו א' ו-ב' בהם צריך היה לבחור בקורבנות. פעם ישן בגטו ב' בלילה ושלושה מחברינו פלשו אליו עם צו מסולף מהגסטפו (היו לבושים כמו גרמנים) ואמרו לו מייד להתייצב בשרות לעבודה. לפני דירתו חנקו אותו וקברוהו בסתר. בכיסו נמצאה רשימת שמות, מעל ל-60 במספר, שרצה למסרם לגסטפו, במיוחד אנשים שהיו ציונים מאורגנים ועבדו בארגונים ציונים (גם שמי היה ברשימה).

מכיוון שהיינו בזמן האחרון בלי אמצעים כספיים נשלחתי להונגריה כדי להשיג את האמצעים הדרושים. האנשים רוצים שם להמשיך בעבודתם. הם לא רוצים לעבור להונגריה. הם נשארים נאמנים לשבועתם לחלום נגד האויב עד הסוף."

האנשים נעצרו עד מרץ, עינו אותם נורא, היכו אותם, אך הם לא מסרו שום שם. כעת היה מתפקידנו להצילם. להוציאם מבית הסוהר מונטלופיך היה בלתי אפשרי. רצינו לעזור להם לברוח כאשר יועברו מבית הסוהר. אחרי הסכם עם החברים הודיעו לנו שימק ולאבאן שאין לנו מה לדאוג להם, ושהם בעצמם החליטו לעשות למען הצלתם.

ידענו שב-23 במרס היה צריך להעביר אותם אל המחנה שבירוזולימסקה, שם היו יורים בהם. בכל מקרה תכננו ששנים עשרה אנשים חמושים ברובים: שישה התייצבו בסימטה שלפני בית הסוהר ושישה נוספים לפני הכניסה אל המחנה בירוזולימסקה. בשעה ארבע אחר הצהריים הבחנו במשאית. מלבד הנהג היו שם עוד שלושה שוטרים חמושים עם נשק אוטומטי וכובעי פלדה. במקרה ישבו שימק ולאבאן עם ועל ליד השוטרים על הספסל האחורי, סוכם שלפי סימן - שיעול - של שימק או לאבאן כולם יקומו מהספסלים. כאשר התחיל אחד מהם להשתעל - היה זה בסימטת פיליקה - נתהווה בלבול. כולם נעמדו וגם השוטרים השתעלו, שימק ולאבאן הסתובבו, שני שוטרים התכופפו מתחת לספסל ושני החברים התחילו לירות ברובים של השוטרים עליהם. בבלבול נורה גם לאבאן. 12 מתוך 33 ברחו. כאשר אנשינו, ששת הסיירים, ראו מה קורה הם התקרבו בריצה אל סמטת פיליקה, פשטו את מעיליהם וכובעיהם כדי לתת לבורחים מראה רגיל, וכך נפגשנו עם כל 12 האנשים בתוך מקלט בגטו.

בבית הסוהר כנראה לא חששו ולא ידעו על הנעשה, כי חצי שעה לאחר מכן הובילו רגלית את 22 הנעדרות אל המחנה בירוזולימסקה. הנעדרות ראו אותנו קרוב לשער בית הסוהר, והן התחילו מייד לברוח. זה היה מוקדם מידי ומלבד שלוש נתפסו כולן, ומן השלוש נורתה אחת. שתיים ניצלו ובהן גוסטה דרנגר (מהחברים שניצלו היה גם שימק דרנגר).

גביע נטוש בבוידעם

בתאווה בצע: תראה לי היכן הוא ואשחרר את העצור.

הנאצי הובל לבוידעם אחד מתוך השניים, לקח את הרכוש, ונפשו של אברהם הייתה לו לשלל. גביע אחד נותר במקומו בבוידעם, כפי הנראה נשמט מעיני הרשע.

בהמשך, ר' אליהו, שכונה ר' אליה יונגווירט אופנר, ורעייתו נלקחו למחנה פלשוב ושניהם ומרבית המשפחה נספו בזמן השואה היי"ד.

שני האחים אופנר שרדו, שבו למחבוא כלי הכסף בבוידעם האחד שלא נבזז ולבוידעם השני שבו נותר הגביע. הגביע עבר לידי האח ר' אברהם, ובשנים האחרונות קיבל אותו נכדו, הצייר-הקריקטוריסט מכפר חב"ד, ר' יחיאל אופנר. 'על

"לפני השואה התגורר ר' אליהו אופנר מול בית כנסת הרמ"א בקראקא. רוחות המלחמה שאיימו על היהודים גרמו למשפחה להחביא את רכושם עד יעבור זעם. כלי הכסף הוחבאו בשני בויידעם' (עליית גג), כאשר את הבויידעם האחד כינו 'זיידע' ואת הבויידעם השני כינו 'באבע'. אין לדעת אם כוונתם הייתה לזכות אבות שתגן על הכלים..."

יום אחד, בעת שהבן אברהם אופנר צעד לעמל יומו, עיכב אותו גרמני ביקש תעודות ועצר אותו. חברים ראו את מעצרו ומיהרו להודיע על כך לאחיו, שרץ למפקדה בנסיון לשחררו.

האח פגש את הגרמני שעצר את אברהם ואמר לו: 'אני יודע על מחבוא של רכוש'. הקצין השיב

הגביע הזה אני מקדש מדי שבת ובזה ממשיך הגביע את מסורת שולחן השבת של הסבא מקראקא."

קראט, אדור ב' תשפ"ב

”הטמפל” בית התפילה של הקהילה המתקדמת

מסוגננים) שבמרכזם מגן דוד. במקור הם היו רק בשני החלונות שבגרמי המדרגות, ועד לשיקום שהתבצע בשנות ה-80 נהרסו כ-70% מהם. במסגרת השיקום בוצעו העתקים עבור חמשת חלונות שבאכסדרה, שעל פי צילום משנת 1933 שנשמר היו מעוטרים במגן דוד.

בשני חלונות ויטראז' נוספים, אשר נתרמו בשנת 1925 על ידי יצחק ועמליה פוטוק, ניתן להבחין בקומפוזיציה ומוטיבים ססגוניים מהמאה ה-18 המציגים את עץ החיים בצורת מנורה, נתמך על ידי שני אריות, אשר ככל הנראה מתייחסים לזוג הכרובים שעל ארון הברית. שני ויטראז'ים אחרים בעזרת הנשים מציגים את הר הבית, מעוטר במוטיבים של צמחים, כתר וחיות: ציפורים, סנאים וסמורים.

על רוב החלונות נשתמר רישום שמות התורמים ושנת התרומה: רומן ויטי סילברבאך, ברנרד וברטה ריינר, לזכרו של מאיר יעקובוביץ, לזכר מקסימיליאן פרופר, מקס, ד"ר זיגמונט ועמליה קליין, פרדיננד ופלורי אפשטיין, יצחק ואמליה פוטק, ירוחם ורחל בזס, לזכר אברהם הירש, לודוויק ופאולינה באומגרטרן, ד"ר וילהלם ועמליה קורנגולד, לזכרו של מאיר קמסלר, רגינה שונפלד, וילהלם ומרי פרנקל, לאון ורוזליה הוכשטיין, דוד ופאני מנדל, לזכר אמליה אבלס, לזכר פאני הוכשטיין, לזכר ברנרד שיינפלד - יואנה והבנים, מקס ווילהלמינה אהרנפרייס, סלומיאה ודורותה, לזכר עמליה גולדווסר, לזכר ישראל גלייטזמן, זיגמונט וויקטוריה גלייטצמן, סלומון וססיליה לייבלנג, לזכר קרולינה רוזנבלט, לזכר הבת אדלה פילור, לזכר מקסימיליאן פרופר, אלברט פרופר, מרקוס ורגינה שונפלד, לאון ורוזליה הוכשטיין, לזכר מינדלה שטיינברג, לזכר נתן שטיינברג.

המטיפים

ה”טמפל”, שנועד לשרת את הקהילה הפרוגרסיבית של קרקוב, העסיק מטיפים בעלי רקע אקדמי, ששכרם שולם על ידי הקהילה היהודית.

בשנת 1897 הוחלט, על פי חוק הקהילה היהודית, על מינוי שני רבנים ששכרם שולם על ידי הקהילה: האחד רב הקהילה היהודית בעיר והשני רב הקהילה הפרוגרסיבית. החוק גם קבע את סמכויותיו של כל רב, ובין היתר נקבע כי הרב האחראי על הקהילה הפרוגרסיבית אחראי על החיים הדתיים של קהילתו, כולל אספקת שירותים דתיים פרטניים כמו: חתונות, בריתות ולוויות, וכן על פיקוח על החינוך הדתי ליהודים בבתי ספר תיכוניים בקרקוב.

הדרשות בבית הכנסת נאמרו בפולנית ובגרמנית ובתקופה שבין שתי מלחמות העולם פעלה גם מקהלה מעורבת של גברים ונשים.

המטיפים בקהילה הפרוגרסיבית, טרם ההחלטה על מינוי המטיפ לרב, היו: יצחק מייזס (1802-1883); ג. קרנץ; שמעון דונקביץ (1834-1910) שמונה למטיפ באמצע שנות ה-60 של המאה ה-19; מאוריצי דושק (1815-1890) שהיה מטיפ ב”טמפל” בשנים 1877-1890; שמואל לנדאו (1904-?).

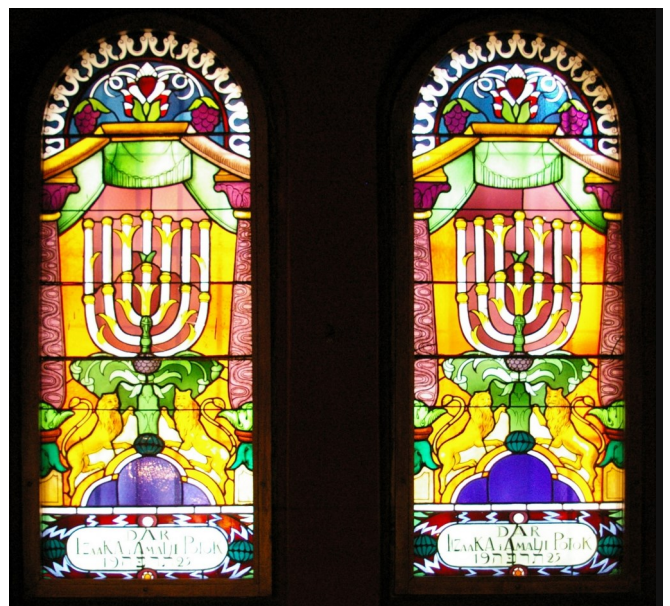
(המשך בעמוד הבא)

בית הכנסת ”טמפל” נבנה בצומת הרחובות פודב'זיה ורחוב מיודובה בשנים 1860-1862, כשהעיר קרקוב הייתה עדיין חלק מהאימפריה האוסטרו-הונגרית. בית הכנסת נבנה על פי תכנונו של איגנצי הרצוק, ובנייתו נמשכה כ-17 שנים. במהלך 30 השנים הבאות שונה עיצוב החזית ועיצוב הפנים. חלק מהמבואה נבנה מחדש ושוב בשנת 1924 שוחזר הארון, נבנו מעברים, מרפסות ומדרגות.

הבניין מלבני בסגנון ניאאו-מורי, ובחזיתו אלמנטים של ניאאו-רנסנס. בחזית ובקירות הצדדיים חלונות ובהם 43 ויטראז'ים צבעוניים ייחודיים, המקובצים בזוגות, ומוצבים בחלונות החיצוניים של החזית. 20 ממוקמים באולם התפילה שבקומת הקרקע, 21 נוספים בעזרת הנשים ועוד שניים בגרמי המדרגות. תחת גמלון משולש, שלט עשוי שיש שחור ועליו חרוטות עשרת הדיברות. פנים אולם התפילה המרכזי, התקרה והקירות מעוטרים. באמצע האולם הראשי - הבימה, בחלקו המזרחי של בית הכנסת נמצא ארון הקודש, עשוי שיש קררה לבן, והוא ניצב על פודיום ותקרתו מעוטרת בתמונת שמיים זרועי כוכבים.

ויטראז'ים

הוויטראז'ים ב”טמפל” הקרקובאי, פרי יצירתם של אמנים מסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20, שהיו ככל הנראה יהודים, הם היחידים ששרדו את המלחמה והם דוגמה מעניינת של אמנות בבתי כנסת פרוגרסיביים. הם מדגימים לא רק את ההשפעות העיקריות של ההשכלה, אלא גם את ההשפעות האמנות הנוצרית, שבה חלונות ויטראז' היו פופולריים מאוד. הצורות הגיאומטריות שלהם מתמזגות היטב עם התפאורה של אולם התפילה המרכזי והם גם עדות לתרומת הקהילה למקום, כפי שעולה מהכתובות שנשתמרו מעל הכניסה הראשית.

שבעה מחלונות הוויטראז' הם קומפוזיציה של מוטיבים גיאומטריים וצמחיים (ורדים, עלים ופרחים

”הטמפל” בית התפילה של הקהילה המתקדמת (המשך)

”הטמפל”. צילום: זיגמונט פוט

בשנת 1921 מונה שמלקס לשמש כסגנו של הרב ד”ר יהושע טהון ואחרי פטירתו של טהון, ב-1936, מילא שמלקס את מקומו. נרצח בשואה.

בשנת 1938 מונה ד”ר **הירש פפר** (Hirsch Pfeffer) לשמש כסגנו של הרב שמלקס בקהילה הפרוגרסיבית. הירש נולד בכפר ליד טרנופול ובשנת 1922 עבר לקרקוב, שם סיים את לימודיו באוניברסיטה היגלונית, ואחר כך המשיך את לימודיו בסורבון. בקרקוב לימד מקצועות יהדות וגרמנית בגימנסיה העברית והוסמך לרבנות. היה חבר במערכת העיתון ”נובי דז’ניק” ופעיל בארגונים ועמותות חברתיות, תרבותיות ואינטלקטואליות. נרצח בשואה.

בימי מלחמת העולם השנייה חיללו הגרמנים את בית הכנסת, קירותיו סויידו והוא שימש לאחסון תחמושת ולאורוות, וקירותיו סויידו. אחרי המלחמה שב המקום לשרת את הקהילה היהודית, הפרוגרסיבים והאורתודוקסים, שעבורם הוקצה חדר נפרד בבניין. בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-20 נכלל בית הכנסת ברשימת הבניינים לשימור של המורשת היהודית, וב-1994 החלו בשיפוץ חיצוני ופנימי של המבנה, כולל גידור. השיפוץ, שבוצע בשלבים, הסתיים ביוני 2000. בית הכנסת פתוח לתפילה של קבוצות המתארחות בקרקוב.

הרב אברהם יהושע (אוזיאש) טהון (1870-1936) היה רב ומטיף של הקהילה המתקדמת הפרוגרסיבית - ”הנאורים” - ב”טמפל”. טהון עסקן, סופר, רב, הוגה דעות, פובליציסט ומנהיג ציוני בפולין, נולד בלבוב אולם עקר לברלין ושם סיים את לימודיו בתואר ד”ר לפילוסופיה במקביל להסמכה לרבנות. בשנת 1897 עבר לקרקוב ושם עמד בראש הקהילה המתקדמת שמרכזה היה ב”טמפל”, בנוסף לתפקידיו כנשיא ”תרבות” בפולין וחבר הסיים הפולני.

טהון היה מעוזריו של בנימין זאב הרצל בהקמת ההסתדרות הציונית ובהמשך היה חבר המשלחת היהודית לשיחות שלום בפריס. טהון היה פעיל מאוד בדיונים הפנימיים של חברי ”ועד המשלחות”, שניסחו את הדרישות להבטחת הזכויות הלאומיות של יהודי פולין ברוח העקרונות של נשיא ארצות הברית, וניהל משא ומתן בנושא עם חברי ”הוועד הלאומי הפולני” שייצגו בוועידה את ממשלת פולין.

בחדר ההנצחה של ארגון יוצאי קרקוב בישראל, שהיה בתיכון עירוני ה’ בתל אביב, התגלגל לו ספר עב כרס, שעל דפיו הודבקו מברקים ומכתבים שונים. מסתבר שדפיו היו מברקים ומכתבים מכל רחבי העולם שקיבל הד”ר יהושע טהון בשנת 1930, לכבוד יום הולדתו ה-60. שועי עולם שלחו את איחוליהם ואלה נאספו ונכרכו על ידי אלמוני. הספר הועבר למשמרת בארכיון הציוני.

מכיוון שעיסוקיו הרבים של הרב יהושע טהון דרשו ממנו העדרויות תכופות, מונה הרב ד”ר **שמואל צבי שמלקס** (Samuel Schmelkes) (1877-1943) לרב נוסף, אשר שכרו שולם על ידי הקהילה הפרוגרסיבית.

ד”ר שמלקס, נולד למשפחה רבנית בטרנוב, למד בבית המדרש לרבנים על שם הילדסהיימר בברלין, והשלים את עבודת הדוקטורט בשנת 1912 באוניברסיטה הגרמנית בפראג. משנת 1906 ועד מלחמת העולם השנייה עבד כמורה לדת היהודית בבתי ספר תיכוניים בקרקוב ובנוסף היה פעיל חברתי בארגונים יהודיים שונים.

תת-מחנה במפעל הכבלים

ב-23 במרץ 1943 הקימו הגרמנים תת-מחנה לעבודות כפייה במחנה הריכוז פלשוב בקרקוב שפעל בתוך מפעל הכבלים של קרקוב (KABELWERK-BETRIEB GMBH) ברחוב פרוקוצימסקה. מחנה המשנה הזה נסגר חודש ספטמבר 1944.

במקום הועסקו כ-300 האסירים בייצור כבלים, חומרי התקנה וחלקים לציד צבאי. המחנה פעל במידה מסוימת באופן עצמאי, היה לו מטבח משלו וטיפול רפואי.

בתת-מחנה זה היו תנאי חיים טובים יותר מאשר במחנה הראשי פלשוב שברחוב ירוזולימסקה.

האם שרה שנירר אחראית לתחייתו של חג האהבה העתיק בפולין?

אחת המשתתפות בטקס ט"ו באב שהובילה שנירר, תיארה בפרוטרוט את החגיגות של שנת 1932. חגיגות אלו נערכו ביערות הסמוכים לסקאווה, כפר הנמצא כ-50 קילומטר מדרום לקרקוב, בהם בילו תלמידות הסמינר למורים את הקיץ האחרון לפני שהחלו בעבודתן הקבועה.

חגיגת ט"ו באב, כפי שסיפרה הודו מובשוביץ', כללה צעדה ביער לאור הירח, כשכל 115 התלמידות והמדריכות פוסעות יד ביד מאחורי המנהיגה והמדריכה, שרה שנירר. אחרי קשיים מעטים, הדליקו מדורה, ואחת התלמידות נשאה דברים. אחריה דיברה שרה שנירר עצמה, ואז הנערות והנשים פצחו בשירה וריקודים, חוויה שמתוארת בסיפורה של מובשוביץ' כבעלת משמעות מיסטית עמוקה.

אם כן, ט"ו באב קם לתחייה על ידי "בית יעקב" כ"חג נשים מסורתי והיסטורי"; תלמידת הסמינר שנשאה דברים ליד המדורה הסבירה לנוכחות את משמעות החג, כך לפי התיאור של מובשוביץ', וטענה שזהו "חג ששייך לנו, לנשים יהודיות צעירות".

במסגרת גרסת החג של "בית יעקב", הדגישה מובשוביץ', ובניגוד לחג כפי שהוא מתואר במשנה, יכולות היו הנערות הצעירות לרקוד ללא מבטם החודר של גברים. ט"ו באב נחגג בפולין על ידי נערות ונשים יהודיות חרדיות, באמצע היער, לבד עם אלוהיהן, עם המדריכה שלהן, ועם כולן יחד.

[://blog.nli.org.il/giborot-feminist-tu-beav](https://blog.nli.org.il/giborot-feminist-tu-beav)

חגיגות ט"ו באב ברחבי פולין באותה השנה. כתב העת סיפר על דיווחים רבים שנתקבלו במשרד תנועת הנוער "בנות", שפעלה מטעם "בית יעקב" ו-"אגודת ישראל". בדיווחים נמסר כיצד נחוג ט"ו באב, והכותבים ביקשו לבטא את "שטף השמחה שהתעורר בעקבות תחייתו של חג הנשים המסורתי וההיסטורי".

מקורות נוספים מאפשרים להבין שהחגיגות ב-1926 לא היו חד-פעמיות, אלא מרכיב קבוע בחיי חברות "בית יעקב" ותנועת הנוער "בנות". מקורות אלה, כמו למשל כתביה של שרה שנירר עצמה, מפרטים כיצד חגגו את החג, ומבהירים את משמעותו לתנועת "בית יעקב".

מסתבר שקרקוב התפרסמה לא רק בחידושי הלכה אלא גם בחידוש מנהג חגיגות ט"ו בתקופה המודרנית. בבלוג "הספרנים" של הספרייה הלאומית מפרסמת נעמי זיידמן מאמר ובו היא כותבת כי הקרדיט לחידוש חגיגות ט"ו באב המודרניות לא מגיע לציונים המודרניים שחוגגים את הרומנטיקה, וגם לא לחוגים אורתודוקסיים שמתפללים לשידוכים. ככל הנראה, לא אלו הן הקבוצות האחראיות לתחייתו של החג, אלא גוף אחר - בית יעקב.

תנועת בית יעקב ידועה כיום כרשת בתי הספר החרדיים לבנות הגדולה בעולם, שבראשית מיה הייתה פחות שמרנית ואפילו מהפכנית. בשנת 1917 החליטה שרה שנירר, תופרת שסיימה שמונה שנות לימוד, לפתוח בית ספר לבנות בקרקוב. היא קיוותה לעצור את זרם הנערות האורתודוקסיות שנטשו בתקופה זו את המסורת ועברו תהליכי חילון.

בשנות השלושים של המאה ה-20 ל-"בית יעקב" כבר היו סניפים בשלוש יבשות ועשרות בתי ספר בעולם, כמו גם מכוני הכשרה מקצועית, מחנות קיץ, שלושה סמינרים למורות, ירחון ספרותי ושאר כתבי עת בהוצאת התנועה, בתי הוצאה לאור, תנועת נוער ועוד.

כחלק מ"פרויקט בית יעקב" זמינים ברשת ארכיונים של תנועת "בית יעקב". בארכיון של "פרויקט בית יעקב" נמצא גיליון כתב העת "בית יעקב" משנת 1926 <https://thebaisyaakovproject.religion.utoronto.ca/documents/the-bais-yaakov-journal/> ובו דיווח על

הוענקו מלגות לחקר השואה ע"ש האחים קלפהולץ ז"ל מקרקוב

("שימעק"), האח הקטן לבית קלפהולץ, ועמיליה ("מלינקה") לדר, בת דודתם; שניהם, בני 11 ו-8 בהתאמה, אשר גורשו למחנה המוות בלז'ץ עם הוריהם של ויקטור והנייק ובני משפחה רבים, באקציה של ה-28 באוקטובר 1942.

"אינני מכיר שום דרך יותר מרגשת ומכובדת יותר להנציח את שם יקירינו מאשר המלגות ולוחות הזיכרון האלה", אמר ל"גוביני קרקובסקיה" יהושע עמישב (קלפהולץ), בנו של ויקטור ז"ל. "מוזיאון לוחמי הגטאות מהווה אכסניה מצוינת ליזמות מסוג זה. חקר השואה והעברת המידע והידע אודותיה, וגם לימוד לקחיה, היהודיים והאוניברסליים, הם משימות הדור שלנו, והנה ניתן לעודד זאת תוך כדי העלאת שמם וזכרם של אהובינו שעזבו אותנו פיזית, אך חיים בליבנו תמיד".

במסגרת קרן המלגות של מוזיאון לוחמי הגטאות הוענקו, בתחילת יוני ש.ז., שתי מלגות מטעם "הקרן לחקר גורל הילד היהודי בשואה ע"ש ויקטור (ישעיהו דוד) וחיים חנוך ("הנייק") קלפהולץ ז"ל מקרקוב, שורדי שואה". אלה הן המלגות הראשונות פרי הקרן שהוקמה לפני כשנה ע"י בתו ובנו של ויקטור ז"ל, להנצחת שמו ושם אחיו.

במלגות זכו הפרויקט הבית ספרי של בית הספר "עתיד" רויאל הרצליה ותלמידות אולפנית אורט טבריה. חניכי פרויקט "נעליה" ("נוער עולה ללא הורים") של הסוכנות היהודית בבי"ס "עתיד" חקרו שורה של סוגיות בתולדות ובהנצחת השואה, ובנות אולפנית אורט ביצעו, לאחר חקר משלהן, יצירה אומנותית מרשימה במיקרוגרפיה.

בנוסף הוצבו ב"יד לילד" לוחיות זיכרון על שם שמעון

תנועת הנוער "גורדוניה"

חברי "גורדוניה" בקרקוב לאחר המלחמה
(באדיבות מוזיאון לוחמי הגטאות)

תנועת הנוער "גורדוניה", תנועה ציונית-סוציאליסטית, החלה להתארגן בגליציה המזרחית ב-1923 ובקרקוב התארגנה בשנת 1925. "גורדוניה" ינקה משלשה מקורות עיקריים: מערכי המוסר של תנועת-נוער, ובעיקר של תנועת-נוער עברית; מתורתו של א.ד. גורדון, תורה לפיה קיים קשר בלתי נפרד בין חיי האדם ועבודתו ובין חיי האומה ואדמתה, וכן, מערכיה העיקריים ועקרונותיה הציוניים-סוציאליסטיים של תנועת "הפועל הצעיר" שבארץ ישראל.

"גורדוניה" קמה והחלה להתארגן בימי משבר ומצוקה בתנועה הציונית בארץ ובגולה, אך מייסדיה ומארגניה פעלו בהחלטה נחושה לארגן את "גורדוניה" ברוח עקרונותיה ודרכיו של "הפועל הצעיר" - עם שינויים מסויימים בהתאם לזמן ומקום, ולגבשה כתנועה עממית-חלוצית שחייבה את חבריה לעלות ארצה. מטרתם היתה ברורה: להמשיך בעלייה ארצה בכל האמצעים האפשריים, ולעזור לבנות שם את החברה העברית העובדת על ידי הצטרפות למסגרת חיי קבוצה בארץ.

ואכן היה שכר לפעולתם: "גורדוניה" התגבשה תוך זמן קצר, התפתחה והתרחבה לכמעט כל ערי גליציה המזרחית והמערבית ומשם גם לארצות אחרות.

רוב חברי "גורדוניה" בקרקוב היו משכבות מעוטות יכולת או מעעירות שדה. לא קלה היתה דרכם של צעירים אלה, שעזבו את מקומות מגוריהם כדי למצוא פרנסה בקרקוב. לא קל היה לגורדונאי הצעיר לקחת חלק בפעולות היום יומיות של הקן לאחר יום עבודה ארוך ומפרך: להשתתף בשיחות על התנועה, עקרונותיה ומגמותיה, ללמוד את השפה העברית, ללמוד כדי להכיר את הארץ ויושביה, את תנאי העבודה ואת החיים היהודיים

המתחדשים שם.

לא קל היה לו להכין את עצמו גם נפשית, ליציאה לנקודת הכשרה, לניתוק מהמשפחה ולעלייה ארצה. אבל עוד יותר קשה היתה דרכו של הגורדונאי המבוגר, שמסיבה כלשהי לא יכול היה לצאת לתקופת הכשרה או לעלות ארצה - אף אם נבע הדבר מסיבה אוביקטיבית, כגון הגבלת העליה שנגזרה על ידי הבריטים. (בעיה זו מצאה את פתרונה החלקי כשהוקמה תנועת-אחות חלוצית בשם "בוסילה", ומבוגרים רבים שהיו חייבים לעזוב את שורות "גורדוניה" עברו לתנועת "בוסילה").

שלא בדומה לרוב תנועות נוער החלוציות בקרקוב, שהיו אוטונומיות במובן המוסדי וארגוני ושמרכזם היה בעיר, מרכזו של "גורדוניה" היה בלבוב. בקרקוב היה ל"גורדוניה" מרכז-משנה לגליציה המערבית ושלזיה ובראשו הנהגה חבלית, שהיוותה חלק מההנהגה הראשית שבלבוב.

מרכז משנה זה ביצע פעולות

רבות בחבלו: עזר בענייני עליה, ארגן (בעזרת מפלגת ה"התאחדות") נקודות הכשרה במקומות שונים בחבל, ערך מפגשים מקומיים וחבליים, ערך פעולות חינוכיות, דאג להקמת מחנות קיץ, עמד בקשר עם המוסדות המרכזיים של תנועות הנוער החלוציות שבקראקוב, כנציג תנועת "גורדוניה" בגליציה, וכן ניהל פעילות ארגונית בעיירות וערי השדה.

למרות הקשיים התפתחה "גורדוניה" קרקוב די יפה. במרוצת הזמן רבים מחבריה עלו ארצה והמשיכו את חייהם בקבוצות ההתיישבות של איחוד הקבוצות - וכשאורגנה העליה הבלתי-לגלית ארצה השתתפו בה, באופן פעיל מאד, גם חברי "גורדוניה". עם פרוץ המלחמה תמה אמנם פעולתה הפוריה של "גורדוניה" בקרקוב, אך העבודה לא הופסקה כליל - "גורדוניה" ירדה למחתרת.

**על פי מאמרו של פנחס נסל ז"ל
מתוך: היהודים בקרקוב: חייה
וחורבנה של קהילה עתיקה**

באתר ההנצחה במחנה הריכוז לשעבר פלשוב מקימים מאגר נתונים של מי שהיו אסירים במחנה. מי שקרוביו היו במחנה, וטרם מסר את פרטיהם, מתבקש לעשות זאת בהקדם.

המוזיאון היהודי בבית הכנסת "הישן" מכין תערוכה על יהודי פודגוז'ה. כל מי שברשותו תמונות מלפני המלחמה כולל מאלבומים, מסמכים ותעודות מוזמן לפנות למערכת.

להמשיך ולספר לזכרם, גוסטה אלנהרנד הי"ד

קרקוב 1904-בלז'ץ 1942

אבי נפטר בגיל 88 שש שנים, אחותו שושי נפטרה כחצי שנה אחריו, והאחות מירי נפטרה לפני 8 חודשים.

יש בי תחושת שליחות שאי אפשר להתכחש לקיומה, להמשיך את הסיפורים למען הדורות הבאים, כי ניצולי השואה הולכים ומתמעטים. אבא כבר לא איתנו כדי להמשיך לספר. אני מבטיחה לעצמי להמשיך ולספר את סיפורי.

לזכר סבתי, גוסטה אלנהרנד לבית קרייזלר, שנפטרה בתאי הגזים במחנה ההשמדה בלז'ץ באוקטובר 1942 ולזכר אבי היקר, אלכסנדר אלנהרנד, ניצול שואה גאה שבחר בחיים ובתקומה.

אירית צמח

הראשונה שרצה לא לשמוע בקולה. הוא לא רצה לעזוב אותה. רצה להישאר איתה. הוא השתכנע ונעתר לבקשתה רק לאחר שהבטיחה שתקפוץ אחריו. הוא היה אז בן 14 והבין שעליו לעשות כמצוות אמו. בשלב מסויים כשהרכבת האטה מאד, הוא נפרד מאמו כשהוא מבטיח לדאוג ולשמור על אחיותיו.

כשהרכבת החלה שוב להאיץ הוא קפץ מהרכבת הנוסעת דרך הצוהר הקטן. בהגיעו אל הקרקע התגלגל, קם על רגליו והניף את שתי ידיו כלפי מעלה כשהוא מסמן לאימו ברכבת המתרחקת שהוא בסדר.

אימו לא קפצה אחריו. יתכן שהצוהר היה קטן מדי מכדי שתוכל לעבור דרכו. יתכן שלא רצתה לסכן את בנה. זאת היתה הפעם האחרונה בה ראה אבי את אימו. תמיד כשהיה מגיע לקטע הזה בסיפור היה קולו נשבר ונחנק מבכי. והוא סיפר אותו עוד פעמים רבות מספור.

אבי שרד שש מחנות וניצל בזכותו של אוסקר שינדלר. הוא הפך את נושא הנצחת השואה דרך סיפורו האישי לשליחות. הוא הרצה לפני תלמידים בבתי ספר ולפני חיילים והעביר הרצאות בנושא כל חייו. למרות הפחד, העצב והכאב שחש, אבא אזר כוח וחזר להשלים את הבטחתו לאמו: הוא הגיע לשתי אחיותיו ודאג להן. לימים עלו שלושתם ארצה וגם כאן המשיך לקיים את צוואתה של אמו, לשמור על קשר חם ודואג לאחיותיו.

אני זוכרת את עצמי בגיל 4 בערך, מטיילת עם אבא שלי יד ביד, ואז פעם הראשונה שמעתי ממנו את סיפור קפיצתו מהרכבת מהטרנספורט שהיה בדרכו האחרונה למחנה בלז'ץ. הסיפור מלווה אותי כל חיי ושמעתי אותו עוד אינספור פעמים מאבא. מאותה פעם ראשונה אני זוכרת שהבנתי, שזה היה משהו דרמטי, בלתי נתפס. אבא היה נרגש. ואני זוכרת שגמלה בי אז ההחלטה להיות ילדה טובה כדי לא לצער אותו יותר אחרי הסבל שהוא עבר.

ב-28 באוקטובר 1942 יצאה רכבת מקרקוב אל מחנה ההשמדה בלז'ץ ובה טרנספורט של יהודים שנשלחו בכיוון אחד, למקום שאין ממנו חזרה. סבתי גוסטה אלנהרנד ואבי היו על הרכבת הזו. בקרון צפוף עד אימה נלחצו בין שאר יהודי קרקוב שנשלחו אל מותם.

סבתי ידעה, כמו רבים אחרים, שהייתה זו רכבת בכיוון אחד בלבד. היא רצתה להציל את בנה ודאגה מאד למירי ושושי, שתי אחיותיו התאומות של אבי, אותן הצליחה להבריח אל מחוץ לחומות הגטו ואשר מצאו מחסה אצל משפחות נוצריות, שלימים זכו בתואר חסידי אומות העולם. סבתי הורתה לאבא שלי לקפוץ מהחלון הקטן שהיה בקרון, לחזור לקרקוב ולדאוג לאחיותיו הקטנות.

אבא סיפר שמעולם לא הימרה את פיה של אמו וזו הייתה הפעם

מכתבים מארכיונו של הרב חיים ישראל אייז ז"ל

גדולה ולשלוח לי אתרוג עבור החגים. אני פונה אליכם בתור מכרו של מר ישראל איסר פרוכטהנדלר ונכדו של הרזי"ער.

נא למחול לי עבור חופש בקשתי ואודה לכם מראש עבור מתנתכם זו.

בברכת שנה מאושרת
מנדל הלברשטאם

במכתב ששלח מוכר האתרוגים, הרב גולדשמיט ז"ל, לרבי חיים ישראל אייז ביום ה-28 לשמיני 1941 מציין הכותב ששלח אתרוג גם לרבי מנחם מנדל הלברשטאם.

אני מרשה לעצמי לבקש מכם בכל הנימוס שתואילו לשלוח לי פרי עץ תמר לחגים. אני נכדו של מר ישראל מרוז'ין. מר ישראל איסר הינו מכר טוב ממני, מה שלומי? אשתי הציעה בזמנו שידוך עבור בנכם.

הנני מאחל לכם שנה טובה ומאושרת ומועדים נעימים,
ממני בד"ש, מנדל

במכתב הבא, מיום 3.9.1941 כותב הרב הלברשטאם:

"מר ישראל אייז הנכבד מאד,
הנני מבקש שתואילו לעשות טובה

בארכיונו של בארכיונו הרב חיים ישראל אייז ז"ל (1876-1943), שהיה ממקימי אגודת ישראל ומעסקניה הבולטים, והיה פעיל מרכזי בהצלת יהודים בתקופת השואה, נמצאו מכתבים רבים. בין המכתבים נמצאו גם מכתבים שכתב הרב מנחם מנדל הלברשטאם, שגר באותה עת ברחוב קרדוצקיגו 10 בקרקוב, ואחרים אל הרב חיים ישראל אייז לקראת חג הסוכות תש"ב (1941).

וכך כותב הרב מנחם מנדל הלברשטאם במכתבו מ-28.8.1941:

"מר אייז הנכבד!

